

§ 3

Vymezení některých pojmů

Pro účely tohoto zákona se rozumí

- a) sociální službou činnost nebo soubor činností podle tohoto zákona zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení,
- b) nepříznivou sociální situací oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením,
- c) dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem zdravotní stav, který podle poznatků lékařské vědy trvá nebo má trvat déle než 1 rok, a který omezuje funkční schopnosti nutné pro zvládnání základních životních potřeb,
- d) přirozeným sociálním prostředím rodina a sociální vazby k osobám blízkým¹⁾, domácnost osoby a sociální vazby k dalším osobám, se kterými sdílí domácnost, a místa, kde osoby pracují, vzdělávají se a realizují běžné sociální aktivity,
- e) sociálním začleňováním proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný,
- f) sociálním vyloučením vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace,
- g) zdravotním postižením tělesné, mentální, duševní, smyslové nebo kombinované postižení, jehož dopady činí nebo mohou činit osobu závislou na pomoci jiné osoby,
- h) střednědobým plánem rozvoje sociálních služeb strategický dokument obce nebo kraje schválený na dobu 3 let, který je výsledkem aktivního zjišťování potřeb osob na území obce nebo kraje a hledání způsobů jejich uspokojování s využitím dostupných zdrojů; jeho obsahem je souhrn a výsledky podkladových analýz a dat, popis způsobu zpracování plánu včetně vymezení spolupráce s obcemi, s poskytovateli

sociálních služeb a osobami, kterým jsou sociální služby poskytovány, popis a analýza dostupných zdrojů a potřeb osob, kterým jsou sociální služby určeny, včetně ekonomického vyhodnocení, strategie zajišťování a rozvoje sociálních služeb obsahující popis budoucího žádoucího stavu a opatření, jejichž prostřednictvím by mělo být tohoto stavu dosaženo, povinnosti zúčastněných subjektů, postup sledování a vyhodnocování plnění plánu včetně způsobu, jakým lze provést změny v poskytování sociálních služeb a způsob zajištění sítě sociálních služeb na území kraje; střednědobý plán rozvoje sociálních služeb může být doplněn akčními plány zpracovanými na období jednoho roku, které vycházejí ze střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb,

- i) sítě sociálních služeb souhrn sociálních služeb, které v dostatečné kapacitě, náležitě kvalitě a s odpovídající místní dostupností napomáhají řešit nepříznivou sociální situaci osob na území kraje a které jsou v souladu se zjištěnými potřebami osob na území kraje a dostupnými finančními a jinými zdroji; síť sociálních služeb je součástí střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb kraje.

¹⁾ § 116 občanského zákoníku.

K písm. a)

V ČR existuje velký počet druhů sociálních služeb, které se liší především podle formy poskytování, podle cílové skupiny/okruhu osob, které jsou služby poskytovány, nebo podle konkrétního účelu svého poskytování. Veřejnosti jsou známy především „domovy důchodců“, „ústavy sociální péče“ nebo „pečovatelská služba“, avšak služby, pro které jsou využívány tyto „zastaralé“ názvy, představují pouze část systému sociálních služeb, který byl s nabytím účinnosti zák. o sociálních službách od roku 2007 od základu změněn.

V současné době rozlišujeme celkem 33 druhů sociálních služeb, které jsou rozřazeny do tří skupin, a to:

- **služby sociální péče** – tyto služby jsou zaměřeny na to, aby napomáhaly lidem zajistit fyzickou a psychickou soběstačnost. V rámci těchto služeb je nabízena pomoc při zvládnání úkonů péče o vlastní osobu a pomoc ve zvládnání soběstačnosti. K zajištění poskytování těchto služeb lze použít příspěvek na péči.
- **sociální prevence** – tyto služby se zaměřují na situace, které mohou vést k sociálnímu vyloučení osob a nejsou způsobeny neschopností

pečovat o sebe z důvodu věku či zdravotního stavu. Jedná se především na oblast tzv. sociálně negativních jevů, jako například kriminalita, bezdomovectví, zneužívání návykových látek, krize v rodině apod.⁵

- **sociální poradenství** – lze rozčlenit na základní sociální poradenství a odborné sociální poradenství. Smyslem sociálního poradenství je poskytování informací potřebných k řešení nepříznivé sociální situace. Základní sociální poradenství poskytují všechny druhy sociálních služeb, tedy všichni poskytovatelé, a to bez komukoli. Odborné sociální poradenství poskytují specializované poradny, které se mohou specializovat na některé jevy nebo na cílové skupiny.

Jednotlivé služby v návaznosti na jejich účel jsou poskytovány ve formě ambulantní (např. denní stacionář), terénní (např. osobní asistence) nebo pobytové (např. azylový dům, domov pro seniory). Jednotlivé služby jsou zaměřeny na různé skupiny, například: osoby se zdravotním postižením, osoby v krizi, osoby ohrožené závislostí na návykových látkách, osoby bez domova nebo seniory.

Každý druh služeb má v zák. o sociálních službách stanoveny základní povinné činnosti a v prováděcí vyhl. č. 505/2006 Sb., definuje tyto činnosti v úkony; jejichž poskytování je poskytovatel povinen zabezpečit v případě potřeby uživatele. Poskytovatel může poskytovat vedle těchto základních povinných činností také činnosti fakultativní. Poskytování každé činnosti záleží samozřejmě na konkrétní situaci a individuálních schopnostech a možnostech uživatele tak, aby byla uživateli poskytována taková pomoc, kterou vzhledem ke své situaci skutečně potřebuje.⁶

Související ustanovení:

§ 35 odst. 1, § 37, § 38, § 53

K písm. b)

Zákon definuje nepříznivou sociální situaci, která je ve své podstatě základním parametrem, který určuje možnost poskytnutí pomoci a podpory podle zák. o sociálních službách. „*Nepříznivá sociální situace je v celém systému sociálních služeb vnímána jako alfa a omega nastavení sítě sociálních služeb, koordinace sociálních služeb a redistribuce potencionálních klientů do systému podpory, pomoci a péče. Správné posouzení nepříznivé sociální situace je nejdůležitější pro určení kvality poskytnutí sociální*

⁵ https://www.mpsv.cz/files/clanky/2974/otazky_odpovedi_22-rev.pdf.

⁶ MACH, P.; ČIBEROVÁ, H.; JANEČKOVÁ, E. Poskytování sociálních služeb. In: *Právo a rodina*, 11/2014.

služby a je hlavním a jedinečným vodítkem pro nastavení funkčního plánu péče, podpory a pomoci. Samotné posouzení nepříznivé sociální situace je jednou z nejdůležitějších kompetencí sociální pracovníce a sociálního pracovníka. Nepříznivá sociální situace není statická, ale neustále se vyvíjí a tato dynamičnost klade nároky na opakované přehodnocování, které musí být nedílnou součástí procesu poskytování sociální služby. Poskytovatel sociálních služeb musí být schopen neustále vyhodnocovat nastavení poskytování sociální služby a reagovat na měnící se potřeby klientů. Proces posouzení je zároveň i zdrojem důležitých informací pro plánování sociálních služeb.“⁷

Nepříznivou sociální situaci je oslabení nebo ztráta schopností z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením. Nepříznivá sociální situace může vzniknout v důsledku ztráty zaměstnání, nízkého příjmu, různých druhů závislostí, zdravotního postižení, nemoci apod. Na jednotlivé nepříznivé sociální situace navazuje také podpora a základní činnosti, které jsou s ohledem na tuto nepříznivou sociální situaci poskytovány (je možné je nalézt u jednotlivých druhů sociálních služeb).

Široká škála možných nepříznivých sociálních situací, na které sociální služby reagují, v některých případech způsobuje potřebu obecnější právní úpravy v této oblasti, tak aby obsáhla takto široký rozsah. Toto může mít za následek výkladové problémy při poskytování sociálních služeb v konkrétních případech, kdy osoba potřebuje poskytnout podporu a pomoc.

Související ustanovení:

§ 1

K písm. c)

Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav je jedním z termínů, který (například vedle zdravotního postižení) je v systému sociálního zabezpečení využíván především v případě, kdy je třeba posuzovat zdravotní stav osoby (který není krátkodobý) pro určení nároku především pro dávkové systémy nebo další

⁷ Institut „nepříznivá sociální situace“ je východiskem a předmětem poskytování sociálních služeb. Individuální projekt MPSV: Inovace systému kvality sociálních služeb. https://www.mpsv.cz/files/clanky/27892/clanek_3.pdf.

služby, které je v systému určen⁸. V systému sociálního zabezpečení je možné sledovat základní znaky tohoto pojmu:

- dlouhodobost tohoto stavu (nebo předpoklad této dlouhodobosti vycházející z konkrétního stavu dané osoby), za který je považována lhůta jednoho roku,
- omezení určitých schopností, které mohou omezovat posuzované nebo dávkou/nárokem saturované schopnosti (v obecné rovině například výkon pracovní činnosti, schopnost zvládat péči o svou osobu/domácnost).

Zák. o sociálních službách ukotvuje jednu z dávek systému sociální ochrany, konkrétně příspěvek na péči, proto je tato definice v zákoně využívána především v souvislosti s procesem posuzování jeho nároku. V současné době je posuzování příspěvku na péči založeno na schopnosti/neschopnosti zvládat základní životní potřeby; z tohoto pohledu je třeba tyto dvě veličiny nároku na danou dávku dát do přímé souvislosti, kdy dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, ze kterého vyplývají funkční omezení (například člověk se nepostaví na nohy), omezuje možnost/schopnost zvládat základní životní potřeby. Z tohoto pohledu lze zde identifikovat nezbytnost určité kauzality, kterou podtrhují ustanovení vyhl. č. 505/2006 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zák. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, jež specifikují proces hodnocení nároku na zmíněnou dávku.

Související ustanovení:

§ 7 až 9

Související předpisy:

§ 1 až 2c, příloha č. 1 vyhl. č. 505/2006 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zák. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

K písm. d)

Pojem přirozené sociální prostředí je úzce spojen s pojmem sociální začlenění. Život každého člověka se odehrává v určitém prostředí, které on sám považuje za sobě vlastní vzhledem ke způsobu života a šíři vztahů a rolí, ve kterých konkrétní osoba ve svém životě žije či žila. Tento termín je důležitým například vzhledem k:

- posuzování důležitých skutečností v rámci procesu jednání se zájemcem/žadatelem o poskytování sociální služby,

⁸ Například zák. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, definuje dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav v ustanovení § 26; účelem tohoto posouzení je návaznost na snížení pracovní schopnosti – potenciálu. Dále například zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, tento termín využívá v rámci vymezení nezaopatřeného dítěte (konkrétně například ustanovení § 11).

- procesu přiznání příspěvku na péči (sociální šetření je realizováno především v přirozeném sociálním prostředí – ustanovení § 25 zák. o sociálních službách),
- identifikaci forem poskytování; terénní forma poskytování – ustanovení § 33 zák. o sociálních službách,
- aplikaci principu subsidiarity, který je stanoven u služeb sociální péče v ustanovení § 38 zák. o sociálních službách.

Související ustanovení:

§ 25, § 33, § 38

K písm. e)

Sociální začlenění nebo proces, kterým toho má být dosaženo (sociální začleňování), je jedním z postulátů snahy systému sociální ochrany. Je tedy zřejmé, že i zákon o sociálních službách, který je v návaznosti na definici sociální služby na tomto procesu postaven, bude tento termín ve svých ustanoveních konkretizovat.

V rámci vymezení je třeba si povšimnout, že zákonodárce neklade potřebu podpory tohoto procesu jen u osob sociálně vyloučených, ale také u osob, kterým toto sociální vyloučení hrozí. Kdybychom si tento termín měli převést do praxe, může se jednat o osobu bez přístřeší/bez domova, která může být vyloučena z ekonomického a kulturního života, kdežto rodina s dětmi, které hrozí vystěhování z jejich domácnosti v důsledku dluhů na nájemném (a tedy i možné bezdomovectví), mohou být považovány za osoby sociálním vyloučením ohrožené. Některé politiky nebo projekty se zaměřují na podporu procesu začleňování pouze v rámci pracovního procesu, avšak zákonná definice nehovoří pouze o ekonomické oblasti, ale také o sociální a kulturní, a to vzhledem k šíři osob/skupin, kterým jsou sociální služby poskytovány/určeny.

K písm. f)

Zákonodárce pro účely zák. o sociálních službách definoval opačný proces sociálního začlenění, tedy sociální vyloučení, a to nikoli z hlediska procesního, ale z hlediska důsledku, který sociální vyloučení může na osobu/člověka mít. Aby osoba mohla být považována za sociálně vyloučenou, je třeba, aby byly naplněny dvě podmínky, které zákonodárce specifikoval, a to:

- osoba/rodina/skupina osob žije mimo běžný život společnosti – velkou otázkou je vždy posouzení toho, co je běžné (tato skutečnost by měla být posuzována pouze z hlediska společnosti jako celku, nejen z pohledu konkrétních osob),

- osobě/rodině/skupině osob zabraňuje nepříznivá sociální situace se zpět do života zapojit – zde je důležité si propojit interpretaci výkladu nepříznivé sociální situace uvedenou v písmenu b), která uvádí „oslabení nebo ztrátu schopnosti“ z různých důvodů.

Pokud by byla naplněna pouze jedna z výše uvedených podmínek, nebylo by možné osobu/rodinu/skupinu osob považovat za sociálně vyloučené v návaznosti na potřebu intervence ze systému sociálních služeb, neboť by měly dostatek kompetencí (schopností), aby proces nebo důsledek sociálního vyloučení zvrátily samy.

K písm. g)

Zdravotní postižení a jeho definice v obecné rovině může být vždy problematická co do šíře osob, které jsou do této skupiny zahrnuty. V systému sociálního zabezpečení/sociální ochrany můžeme nalézt několik definic toho, co je zdravotní postižení a na základě čeho je posuzováno (případně pro jaký účel)⁹. Avšak zákon o sociálních službách pro své účely vymezuje tento pojem samostatně, a to jako tělesné, mentální, duševní, smyslové nebo kombinované postižení, jehož dopady činí nebo mohou činit člověka závislým na pomoci jiné osoby. Znamená to, že mohou nastat případy, kdy má osoba nějak postižení (např. tělesné), ale dopady tohoto postižení nejsou tak závažné, aby se neobešel bez pomoci někoho jiného.

K písm. h)

Definice uvedená v písemně h) v dnešní podobě byla vnesena do právní normy až novelou zák. o sociálních službách č. 254/2014 Sb., která nabyla účinnosti 1. 1. 2015. Zákonodárce takto velmi šikovným způsobem upravil nezbytné náležitosti procesu střednědobého plánování, vztah k síťování a výsledek daného procesu, čímž také naplnil účel deklarovaný v důvodové zprávě.

Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb je výsledkem procesu střednědobého plánování, který je povinen realizovat každý kraj. Na úrovni obce není realizace tohoto procesu povinná. Tento proces je realizován v samostatné působnosti. Výsledný strategický dokument je vytvářen na dobu tří let; komentované ustanovení blíže specifikuje, na základě čeho je tento dokument vyvážěn, včetně specifikace obsahu střednědobého plánu.

⁹ Definici/vymezení zdravotního postižení či osoby se zdravotním postižením lze nalézt v různých právních normách – například v zák. č. 198/2009 Sb., antidiskriminační zákon, ve znění pozdějších předpisů (konkrétně ustanovení § 5 odst. 6); zák. č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Plánování některých skutečností na dobu tří let nemusí být vždy také vzhledem k nastavení státních nebo krajských dotačních titulů na dobu kratší zcela konkrétní; z tohoto pohledu je možné střednědobý plán doplnit akčními plány na období jednoho roku; podmínkou, která je zde stanovena, je, že akční plány vycházejí ze střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb.

K písm. i)

Tento pojem byl do zák. o sociálních službách začleněn zák. č. 254/2014 Sb., kterým se mění zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, a zák. č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce ČR a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Zákon nabyl účinnosti dne 1. 1. 2015.

Je důležité si povšimnout nejen skutečnosti, že síť sociálních služeb je souhrn sociálních služeb (konkrétního druhu či konkrétního poskytovatele), ale důležitější se jeví následující spojení „v dostatečné kapacitě, náležitě kvalitě a s odpovídající místní dostupností“, ze kterého lze vyvozovat, že dané sociální služby nemají být na daném území podhodnoceny co do možnosti řešit nepříznivé sociální situace, ale také kvalitu, v níž je poskytována. Tento pojem je třeba také dát do souvislosti se střednědobým plánem rozvoje sociálních služeb a systémem financování na území kraje.

Související ustanovení:

§ 95, § 101a

§ 4

Okruh oprávněných osob

(1) Nárok na příspěvek na péči má při splnění podmínek stanovených v tomto zákoně

- a) osoba, která je na území České republiky hlášena k trvalému pobytu podle zvláštního právního předpisu²⁾, jde-li o státního občana České republiky,**
- b) cizinec, který má na území České republiky trvalý pobyt podle zvláštního právního předpisu³⁾,**
- c) cizinec, který je držitelem povolení k trvalému pobytu s přiznaným právním postavením dlouhodobě pobývajících rezidenta v Evropské**